

NOTES DOCUMENTALS SOBRE LES ACTIVITATS DE L'INSTITUT ARQUEOLÒGIC ALEMANY A CENTCELLES (1954-1989)

Jaume Massó Carballido

L'any 2006, en un article sobre les activitats tarraconenses (i no únicament tarragonines) del *Deutsches Archäologisches Institut* (DAI), o Institut Arqueològic Alemany (IAA), el Dr. Theodor Hauschild considerava que el motiu de la concentració de les primeres tasques d'aquesta institució a la nostra demarcació era degut “a una sèrie d'esdeveniments previs”,⁽¹⁾ tot fent especial referència a les repetides estades a la ciutat i al Camp de Tarragona, des de la tercera dècada del segle XX, del professor Adolf Schulten (1870-1960).⁽²⁾ No hem d'oblidar, però, el precedent de la important tasca realitzada per un membre de l'Acadèmia de Ciències de Berlín, Emil Hübner (1834-1901), que havia visitat Tarragona ja a mitjan segle XIX i que va mantenir des d'aleshores una cordial i fructífera relació amb el principal arqueòleg tarragoní de l'època, Bonaventura Hernández Sanahuja (1810-1891), un dels seus col·laboradors més constant i eficaços en l'elaboració del segon volum del *Corpus Inscriptionum Latinarum* (*Inscriptiones Hispaniae Latinae*, 1869) i del seu posterior

(1) T. HAUSCHILD, “Activitats de l'Institut Arqueològic Alemany a Tarragona”, al catàleg de l'exposició *Blick. Mira! L'arxiu fotogràfic de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid* (edició en tres idiomes: català, alemany i espanyol), Tarragona: Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT), 2006, p. 20-37. El treball que signo i que ara podeu llegir és basat, amb diferents retocs i ampliacions, en el text de la ponència –encara no publicada quan escric aquestes línies– que sobre “El *Deutsches Archäologisches Institut* de Madrid en Tarragona” vaig llegir a la capital espanyola el 24 de juny de 2009, a la “IV Mesa Redonda”, sobre la “Historia del Instituto Arqueológico Alemán de Madrid”, organitzada per aquesta mateixa institució.

(2) Sobre aquest interessant personatge, vegeu –per exemple– la necrologia signada per W[ilhelm] G[RÜNHAGEN], “In memoriam Adolf Schulten”, *Madridrer Mitteilungen*, núm. 1 (1960), p. 225-227; el resum autobiobibliogràfic del mateix Adolf SCHULTEN, *Cincuenta y cinco años de investigación en España*, Reus: Asociación de Estudios Reusenses, 1953; l'article de J. MASSÓ CARBALLIDO, “Notes sobre Adolf Schulten i l'arqueologia del Camp de Tarragona”, *Estudis de Constantí*, núm. 24 (2008), p. 79-100, i el llibre de J. MASSÓ CARBALLIDO & Mre Eugenia R. TAJUELO AMENEDO, *Adolf Schulten en Reus y Tarragona: el legado Salvador Vilaseca*, Madrid: La Ergástula Ediciones, 2011.

Supplementum (1892).⁽³⁾ A més, Hübner va saber descriure succintament les extraordinàries restes de Tàrraco en la seva meritòria obra general *La Arqueología de España*, publicada el 1888.

És clar que –com deia Hauschild– també Schulten va demostrar repetidament el seu interès pels monuments de Tàrraco, tant pels situats a la mateixa ciutat com pels de l'entorn de l'antiga capital romana.⁽⁴⁾ Una de les construccions tarraconenses que més el va ocupar fou –com és natural– la muralla antiga, la base o part inferior de la qual ell considerarà –sense que ho pogués demostrar arqueològicament– de construcció etrusca. Arran de les gestions de Schulten, l'any 1930 va venir a dibuixar detalladament l'anomenat sòcol megalític l'arquitecte alemany Adolf Fick, especialista en construccions antigues,⁽⁵⁾ una tasca que va continuar poc després el també arquitecte Hanson. El 1932, quan un jove Helmut Schlunk (1906-1982) va arribar per primer cop a Tarragona, Hanson encara estava treballant en la medicció de la muralla. Interessat en les restes de cronologia més tardana, Schlunk va visitar aleshores la Necròpolis Paleocristiana, començada a descobrir només nou anys abans i que en aquell moment encara excavava Joan Serra i Vilaró, i també es va desplaçar fins a Constantí per conèixer Centcelles i el seu ja famós mosaic cupular, que l'impressionà vivament. De retorn a Alemanya, Schlunk va continuar explicitant el seu interès per la Tarragona paleocristiana, especialment pels sarcòfags de la Necròpolis i pel magnífic mosaic de Centcelles, però als pocs anys esclatà la guerra civil espanyola i no va poder tornar, per a continuar els estudis *in situ*, fins la dècada següent.⁽⁶⁾

El 1943, Helmut Schlunk fou nomenat director de la delegació de l'IAA a Madrid, quan aquesta encara era per fundar i que, de fet, era poca cosa més que una biblioteca especialitzada en arqueologia, instal·lada a l'Institut Alemany de Cultura de la capital espanyola. No va arribar a assolir, és clar, grans resultats a causa del col·lapse del seu país com a conseqüència del període final de la Segona Guerra Mundial i dels anys més difícils

(3) Vegeu, entre altres, els articles d'E. SAAVEDRA, "Necrología", *Boletín de la Real Academia de la Historia* (Madrid), tom 39 (1901), p. 413-419; U. STYLOW & H. GIMENO PASCUAL, "Emil Hübner", al volum *Pioneros de la arqueología en España del siglo XVI a 1912*, Alcalá de Henares: Museo Arqueológico Regional, 2004 [= *Zona Arqueológica*, núm. 3,] p. 333-340, i J. MASSÓ CARBALLIDO, "Bonaventura Hernández Sanahuja i l'arqueologia urbana de Tarragona", al catàleg de l'exposició *Un home per a la història, Homenatge a Bonaventura Hernández Sanahuja*, Tarragona: MNAT, 1992, p. 40-55.

(4) Les estades de Schulten no es van limitar únicament, com podria semblar d'entrada, a la ciutat de Tarragona. De tant en tant, per exemple, passava uns quants dies al mas de Valls, situat a les rodalies de Reus i propietat del seu bon amic –i puntual traductor a l'espanyol d'obres seves– Miquel Carreras Dexeus. El professor alemany també va tenir una excel·lent relació amb el metge i prehistoriador reusenc Salvador Vilaseca Anguera i sabem que –amb aquest i/o amb altres acompanyants– va portar a terme un bon nombre de visites i de passejos pels voltants de Tarragona, inclosos Constantí i Centcelles, i que va fer unes quantes excursions per diferents estacions arqueològiques de la comarca del Camp, als termes municipals de Reus, Cambrils, Vila-seca, Mont-roig, etcètera (i encara per algun de la Ribera d'Ebre, com el poblat ibèric del Castellet de Banyoles, a Tivissa). Vegeu, a més de la bibliografia esmentada a la nota 2, la fotografia que li van fer a Schulten mentre visitava Centcelles, als anys quaranta, amb un grup de professors de l'Institut d'Ensenyament Mitjà de Tarragona, i que es reproduïx al catàleg de l'exposició *Tàrraco en la fotografia del segle XX: 1939-1979*, Tarragona: MNAT, 2002, p. 69 (imatge del fons Valentines, arxiu de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense; n'agraeixo l'escàner al col·lega Jordi López Vilar).

(5) A. SCHULTEN & A. FICK, "Die Stadtmauer von Tarragona", *Archäologischer Anzeiger*, núm. 48 (1933), p. 482 i s.

(6) Vegeu Theodor HAUSCHILD & Hermanfrid SCHUBART, "In memoriam Helmut Schlunk", *Madridrer Mitteilungen*, núm. 24 (1983), p. 295-301.

El Dr. Adolf Schulten (calb, a la primera fila), en una visita a Centcelles als anys quaranta, acompanyat d'uns quants professors de l'Institut de d'Ensenyament Mitjà de Tarragona (d'esquerra a dreta: Isidre Valentines, senyora no identificada, Maria Dolors Sentís i Teresa Juncosa). La imatge fou probablement captada per José Sánchez Real (el negatiu fotogràfic es conserva al fons Valentines de la RSAT).

de la postguerra europea. Afortunadament, la delegació de l'IAA a Madrid fou reconstituïda cap al 1953 i la nova seu del número 159 del carrer de Serrano va obrir les portes el 2 de març de 1954.⁽⁷⁾ El definitiu “desembarcament alemany” a Centcelles –si se'm permet l'expressió– es produiria poc després, pels volts de 1956. Schlunk havia assolit aleshores una bona relació personal amb el propietari de la finca, Guillem Soler i Bas,⁽⁸⁾ qui va incloure al seu testament una disposició favorable a l'adquisició del conjunt monumental per l'IAA, una compra-venda que es va concretar molt aviat –després de la mort, l'any 1958, de Guillem Soler– i que sens dubte fou clarament beneficiosa (a la compra-venda em refereixo) per a la conservació futura i l'avaluació científica d'aquest excepcional jaciment arqueològic.

(7) Per a l'estrena, l'IAA de Madrid va imprimir una targeta informativa, signada por Schlunk, que tingué una àmplia difusió. A l'arxiu de l'Institut Municipal de Museus de Reus es conserven dos exemplars d'aquella targeta impresa, el text principal de la qual diu: “Tengo el honor de participarle que el Instituto Arqueológico Alemán, en Madrid, ha reasumido sus actividades en su nueva sede, sita en esta capital, calle de Serrano, 159. / La Biblioteca del Instituto estará abierta para investigadores y personas interesadas en consultar sus fondos, todos los días laborables: de 9,30 a 14 y de 17 a 21 horas” (les cursives senyalen els subratllats originals).

(8) Recordem que un avantpassat seu, el notari tarragoní Antoni Soler i Soler, havia adquirit en subhasta Centcelles el 16 de setembre de 1859, arran del procés de desamortització de béns eclesiàstics promogut pel ministre Madoz; vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO, “Troballes arqueològiques a Constantí, a mitjan segle XIX (1849-1859)”, *Estudis de Constantí*, núm. 15 (1999), p. 7-18 (esp. p. 14).

No cal dir que Schlunk va continuar ben relacionat amb els dos principals experts en arqueologia paleocristiana de la demarcació, és a dir, amb els sacerdots Joan Serra i Vilaró (1879-1969) i Pere Batlle Huguet (1907-1990), però també amb especialistes en altres períodes, com el prehistoriador Salvador Vilaseca Anguera (1896-1975), qui –pel seu compte– ja havia connectat a la dècada de 1930 amb uns quants geòlegs, prehistoriadors o historiadors de l'antiguitat alemanys, com Martin Schmidt, Eckhard Mencke o el citat Adolf Schulten, i qui continuaria connectant als anys cinquanta, seixanta i primera meitat dels setanta amb diversos arqueòlegs germànics, com Oswald Menghin, Wilhelm Schüle, Edward Sangmeister, Hermanfrid Schubart, Vera Leisner o Wolfgang Dehn.⁽⁹⁾

He pogut estudiar amb un cert detall la relació d'Schlunk amb Vilaseca, gràcies a la correspondència que es conserva a l'arxiu de l'Institut Municipal de Museus de Reus (IMMR). Val a dir que Vilaseca, a més de propietari d'una important col·lecció prehistòrica i de director vitalici del Museu Municipal de Reus, era –des del 1941– el comissari o –posteriorment– delegat provincial del servei estatal d'*Excavaciones Arqueológicas* i això fou un mèrit rellevant, diríem que “de valor estratègic”, a l'hora de planejar i de portar a terme qualsevol mena d'intervenció arqueològica de l'IAA al territori. No és gens estrany, doncs, que Vilaseca fos nomenat el juny de 1954 membre corresponent d'aquest Institut, fet que Schlunk comunicà a Vilaseca per escrit, però no immediatament, atès que la data de sortida de la comunicació és el 7 de desembre:

Muy distinguido Sr. mío: / La Dirección Central del Instituto Arqueológico Alemán, en sesión celebrada en Junio de este año, ha acordado, por unanimidad, nombrar a Vd. Miembro Correspondiente del mismo en atención a los relevantes méritos de Vd. en el campo de la investigación de la Arqueología de la Península Ibérica. / Deseo especialmente expresarle con esta ocasión, tanto en nombre del Presidente de este Instituto como en el mío propio, las más cordiales felicitaciones. / Tengo la esperanza de que este nombramiento contribuya a estrechar las relaciones personales y científicas entre Vd. y nuestro Instituto Arqueológico. / Al mismo tiempo me permito enviarle el Diploma del nombramiento como impreso certificado. / Con la expresión de mi más alta consideración s. s. affmo. / Helmut Schlunk [signat].

Vilaseca contestà educadament pocs dies després, amb data 30 de desembre:

Muy distinguido señor: / Oportunamente recibí su muy atenta carta del 7 del corriente mes y el Diploma que tuvo la bondad de enviarme, comunicándome mi nombramiento de Miembro Correspondiente del Instituto Arqueológico Alemán. / No sabe cuanto agradezco a Vd. personalmente, a la Dirección Central del Instituto y a todos sus Miembros, tan alta distinción, que desde luego considero inmerecida, pero a la que procuraré corresponder con mi mejor voluntad, en provecho de nuestros estudios y de las relaciones científicas con los investigadores de su país, algunos de los cuales me honran con su trato, quedando a su disposición para cuanto pueda serle útil en este sentido. / Le reitero las gracias y le ruego eleve a la Dirección Central del Instituto Alemán la expresión de mi más vivo reconocimiento. / Suyo afectísimo s. s.⁽¹⁰⁾

(9) Tal com demostra la correspondència conservada al fons Vilaseca de a l'arxiu de l'Institut Municipal de Museus de Reus.

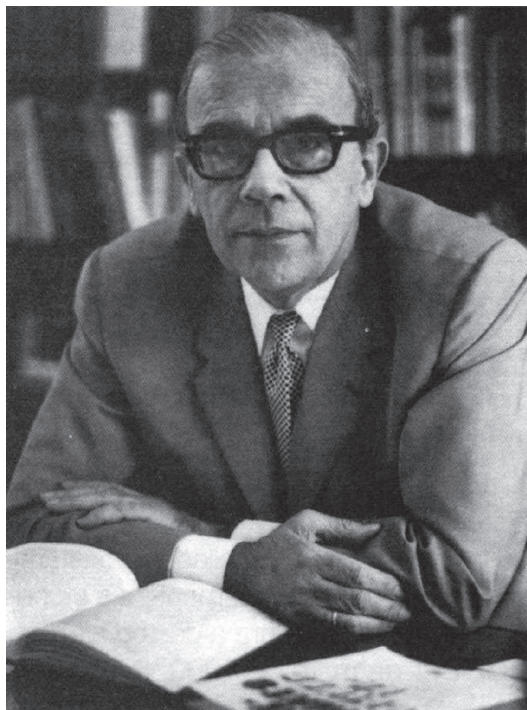
(10) L'original de la comunicació de Schlunk i una còpia de la resposta de Vilaseca es conserven a l'arxiu de l'IMMR. Aquests dos documents, i algun altre que reproduiré més avall, ja van ser transcrits al meu article “Quatre cartes (i una postal) de Helmut Schlunk a Salvador Vilaseca”, *Estudis de Constantí*, núm. 20 (2004), p. 59-68.

Centcelles, plenament agrícola, als anys quaranta del segle xx. Fotografia del fons Valentines, arxiu de la RSAT.

Centcelles, l'any 1961, després dels primers treballs de restauració a càrrec de l'IAA. Fotografia de Detlef M. Noack, arxiu de l'IAA de Madrid.

Retrat del professor Schlunk, director de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid (1943-1945 i 1954-1971). Fotografia de Peter Witte, publicada al *Madridrer Mitteilungen* de 1983.

Tal com demostren tots els documents posteriors que he consultat, aquella distinció va servir per millorar efectivament les relacions administratives o institucionals de l'IAA de Madrid amb la *Comisaría o Delegación Provincial de Excavaciones* i les personals de Schlunk amb Vilaseca. El tracte humà, cordial i continuat, entre ambdós investigadors esdevingué finalment amistat, tal com demostren algunes de les cartes i postals que s'intercanviaren, especialment després que Schlunk deixés de ser director de l'IAA de Madrid (1971).

Els ineludibles tràmits administratius referents a les successives campanyes d'excavació a Centelles es van endegar i enllestir sempre de forma fluïda i sense destorbs burocràtics.⁽¹¹⁾ De fet, a la memòria corresponent a les activitats arqueològiques portades a terme oficialment a la província entre els anys 1956 i 1959, Vilaseca va explicitar clarament la seva bona disposició:

(11) A l'arxiu de l'IMMR es conserven uns quants dels duplicats de les autoritzacions oficials per a què l'IAA pogués excavar a Centelles, concretament per a les campanyes dels anys 1963, 1964 i 1965.

Ha sido un honor para esta Delegación Provincial el tramitar, en la forma legal, los permisos concedidos al Prof. Helmut Schlunk para excavar en Centcelles, término municipal de Constantí.⁽¹²⁾

Vilaseca visità personalment les intervencions arqueològiques a Centcelles, si més no durant les primeres campanyes. En una carta datada a Reus el 15 de maig de 1959, tramesa al seu amic i col·laborador Josep Maria Porta Carull (1908-1995), que era mestre i que aleshores residia a Constantí, Vilaseca feia referència a una visita recent a les excavacions de l'IAA:

[...] He estat al Congrés de Prehistòria d'Oviedo.⁽¹³⁾ També hi havia el Dr. Schlunk, director de l'Inst. Arqueològic Alemany, que és l'excavador i restaurador de Centcelles. No fa molts dies que ens vingué a recollir, a mi i a la meva dona, i ens hi va acompanyà [sic]. / Ja em dirà alguna cosa [...].⁽¹⁴⁾

A l'any següent, Schlunk lliurà en mà a Vilaseca la instància precisa per a la nova campanya i, poc després, delegà en Hauschild i Schubart perquè anessin a informar-lo personalment, al domicili reusenc, tal com podem llegir en una carta datada a Madrid l'11 de març de 1960:

Mi querido y buen amigo: / Mis amigos los Sres. T. Hauschild y H. Schubart tienen la intención de visitarle en su casa para preguntarle si pueden empezar con la pequeña excavación, según la instancia que le entregué personalmente junto con un pequeño plano. Entrego esta carta a estos dos amigos para dejarla en casa en caso que no le encuentren. Puesto que todo está dispuesto para empezar la excavación que durará solamente dos semanas, les he dicho y ruego que Vd. me perdone, que empiecen con la excavación para no perder más tiempo. Le ruego les avise si hay la menor dificultad y entonces naturalmente todo será suspendido. Los dos señores estarán en Centcelles todos los días entre las 9 y las 18 horas. Yo mismo no vendré hasta el final de la semana próxima, o sea el viernes o el sábado, día 19 de Marzo, y vendré a su casa para buscarle con su señora enseñándoles lo que han hecho mientras tanto. / Saludándole muy afectuosamente y rogándole dé mis respetos a su señora quedo con muchos recuerdos suyo siempre affmo. y s. s. / q. e. s. m., / Helmut Schlunk [signat].

Val a dir que, a més de tramitar els permisos oficials i de trametre els informes o memòries que rebia regularment dels directors de les excavacions a Centcelles, i sens dubte per a tenir notícies més immediates –tot i que indirectes, és clar– sobre les troballes que se s'anaven produint al jaciment, el comissari Vilaseca va comptar amb l'ajut del seu

(12) D'acord amb l'esborrany original, en part mecanoscrit i en part manuscrit, que es conserva a l'arxiu de l'IMMR.

(13) Es tracta del sisè *Congreso Nacional de Arqueología*, portat a terme a la capital d'Astúries entre els dies 10 i 17 de maig de 1959. Vilaseca hi va participar, en qualitat de membre de la "Comisión de Delegados", però no hi va presentar cap comunicació científica. Vegeu A. BELTRÁN MARTÍNEZ, "Crónica", *VI Congreso Nacional de Arqueología. Oviedo, 1959*, Saragossa: Secretaría General de los Congresos Arqueológicos Nacionales, 1961, p. 7-38.

(14) L'original manuscrit d'aquest document fou gentilment cedit a l'IMMR pels familiars de Josep Maria Porta. El text complet fou publicat al meu article "Una carta d'Eduard Toda (1936), i quatre de Salvador Vilaseca (1957-1968), a Josep Maria Porta", *Estudis de Constantí*, núm. 22 (2006), p. 39-49 (p. 47).

col·laborador Josep Maria Porta, ja esmentat. Hem de tenir en compte que el càrrec de comissari no era remunerat i que, a causa de les múltiples ocupacions professionals i de les recerques científiques pròpies, Vilaseca disposava de molt poc temps per inspeccionar *de visu* i *in situ* totes les excavacions que es feien a la província. Gràcies a la correspondència conservada a l'arxiu de l'IMMR, coneixem dues de les informacions que Porta va donar per escrit a Vilaseca sobre algunes de les troballes més interessants de Centcelles. Transcripció tot seguit dos paràgrafs de sengles cartes trameses per Porta l'any 1961. La primera, amb data de 24 de febrer:

Sols dos lletres per posar-lo al corrent de Centcelles si és que no hu està ja.⁽¹⁵⁾ Dissabte passat a la tarda vaig visitar-ho altre cop. En les excavacions de sota la cúpula hi han trobat dos cadàvers; l'un descobert del tot l'altre solsament se li veu el crani. Els xefes són a Madrid, i a mi m'ensenyà l'encarregat qu'és germà de la mestresa de la casa ahon visc.⁽¹⁶⁾ / Feia 2 dies havia enviat a Madrid tota la ceràmica que s'ha anat troban[t] en una caixa casi de m³.⁽¹⁷⁾ / Tot això, cla[r] està, hu dic a vostè perquè estigui enterat però res més, si es que no hu està ja. / Si fa dies no en sap res i vol ser-hi i l'acompanyi o V. sol: el que cregui.

La segona, amb data de 5 de novembre:

A Centcelles s'han trobat uns enterraments frente la façana principal, però moderns (s. xv) i el cos sol, no els he vist jo; així m'hu ha dit un que hi treballa; i además com unes banyeres al entrar al tencat, a l'esquerra.

No puc deixar de considerar que la implantació dels investigadors de l'IAA al petit món de l'arqueologia espanyola de l'època franquista, intel·lectualment empobrit per l'exili de molts professors i professionals republicans, fou realista i evidentment pactada amb "las fuerzas vivas" del moment. He de dir que, en tot cas, l'activitat de l'IAA va ser modèlica,⁽¹⁸⁾ del tot allunyada de la nefasta imatge que havia tingut –a nivell internacional– bona part de l'arqueologia alemanya, si més no la més oficial, durant el llarg període nazi.

Com ja he assenyalat més amunt, tot i el contacte amb prehistoriadors locals tan destacats com Salvador Vilaseca, l'actuació de l'IAA a l'àrea de Tarragona se centrà exclusivament en elements i jaciments d'època romana, com la muralla republicana de Tarragona; el monument sepulcral anomenat –impròpiament– Torre dels Escipiones; l'edifici de planta central pròxim a la Necròpolis; les estructures del recinte superior de Tàrraco, o –com no podia ser d'altra manera– la vil·la i el mosaic de la cúpula de Centcelles. Sense oblidar, és clar, l'elaboració i edició dels encara imprescindibles *corpus* d'epigrafia i d'escultura tarraconenses (a càrrec de Géza Alföldy i d'Eva Maria Koppel, respectivament), ni tampoc la constitució d'un valuós arxiu fotogràfic patrimonial de qualitat (inicialment a

(15) A les dues cartes, Porta escriu sempre Centcelles sense la lletra t.

(16) Es refereix al constantinenc Lluís Papiol Molné, que aleshores participava en els treballs de l'IAA a Centcelles i a Tarragona i que és col·laborador habitual dels *Estudis de Constantí*.

(17) Suposo que vol dir que la caixa tenia quasi un metre cúbic de capacitat.

(18) Dir que "l'actividad de l'IAA va ser modèlica" no és una simple frase laudatòria o de compromís puntual. Al meu article "L'arqueologia a Tarragona durant el franquisme (1939-1979)", publicat al catàleg de l'exposició *Tàrraco en la fotografia del segle xx: 1939-1979*, editat pel MNAT el 2002, ja vaig qualificar la tasca de l'Institut Arqueològic Alemany durant l'època franquista –més o menys negra, fosca o grisa, segons el moment– com "una aportació científica realment significativa" (p. 14).

Helmut Schlunk, durant l'excavació del "tall 5" de Centcelles, la primavera de 1959. Fotografia de l'arxiu de l'IAA de Madrid.

cura de Peter Witte). Per bé que cronològicament entraria a l'època tardoantiga, esmento de manera independent l'exploració realitzada al jardí exterior de la catedral de Tarragona, situat al costat del carrer de les Coques, una exploració que vaig tenir l'oportunitat de visitar i en què es van obtenir destacables troballes del període visigòtic. Aquestes actuacions es van fer sempre d'acord amb les especialitats dels mateixos investigadors de l'IAA i com a continuació d'uns precedents que mai no s'oblidaven, com per exemple –pel que fa referència a l'arqueologia pròpiament visigòtica– el *corpus* de sepulcres que havia publicat l'any 1934 el Dr. Zeiss. En totes aquestes intervencions tarraconenses de l'IAA va participar de manera activa el Dr. Hauschild, molt sovint en qualitat de responsable científic directe.⁽¹⁹⁾

D'altra banda, també podem dir que Schlunk va actuar com a "introducció" al nostre àmbit territorial de Hauschild, Grünhagen, Niemeyer, Arbeiter i molts altres investigadors

(19) Uns quants dels treballs més destacables de T. HAUSCHILD sobre la ciutat romana es van recopilar (tot traduint-los al català) al llibre *Arquitectura romana de Tarragona*, Tarragona: Ajuntament de Tarragona, 1983.

alemanys o associats a l'Institut germànic. De fet, a la segona etapa seva a l'Estat espanyol, Schlunk recuperà immediatament el seu interès per Centcelles i publicà la primera notícia en espanyol que conec sobre la realització, entre 1956 i 1958, dels calcs directes del mosaic de la cúpula de l'edifici principal (calcs, amb les corresponents aquarel·les, també de mida natural, a cura de Walter Wünsch i Theodor Hauschild),⁽²⁰⁾ així com els informes oficials, també en espanyol –signats en solitari o tot fent tàndem amb Hauschild–, que resumien els resultats de les primeres campanyes arqueològiques a la vil·la, realitzades entre 1959 i 1965, és a dir, el volum 18 de la sèrie “Excavaciones Arqueológicas en España”, amb el títol *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles*, i uns quants “informes sucintos” apareguts a la revista *Noticario Arqueológico Hispánico*, editada igualment (com el volum suara citat) pel “Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas”.⁽²¹⁾ Reprodueixo uns quants paràgrafs de la presentació, signada per Schlunk, del suara esmentat *Informe preliminar*:

[...] Como quiera que la cúpula de los mosaicos –sólo superficialmente limpiada y reparada a finales del siglo pasado [xix]– se había ensuciado de nuevo y era conocida únicamente a través de fotografías deficientes,⁽²²⁾ y en vista de que parecía posible, tras una observación más atenta, llegar a formarse una idea más completa de las representaciones del mosaico, de lo que comúnmente se suponía, el Instituto Arqueológico Alemán de Madrid [se] dedicó en el año 1956, con la autorización del último propietario, D. Guillermo Soler y Bas, [a] hacer un calco completo de la cúpula, además de una serie de acuarelas en tamaño natural. Este trabajo fue realizado entre 1956 y 1958 por los arquitectos Walter Wuensch y Theodor Hauschild, habiéndose publicado un informe sobre el mismo en 1959. / Pero la posibilidad de asentar los trabajos de Centcelles sobre una nueva base, no se había presentado hasta después de la muerte del último propietario, gracias a las últimas disposiciones del Sr. Soler, y gracias también a la

(20) Prèviament es va publicar un informe en alemany sobre la realització dels calcs i de les aquarel·les, signat pel mateix H. Schlunk, “Untersuchungen im frühchristlichen Mausoleum von Centcelles”, *Neue Deutsche Ausgrabungen im Mittelmeergebiet und im Vorderen Orient*, Berlín, 1959, p. 344-365 (obra no consultada).

(21) Vegeu H. SCHLUNK & T. HAUSCHILD, *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles* (cinc primeres campanyes, 1959-1962), Madrid: Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas, 1962 (sèrie “Excavaciones Arqueológicas en España”, núm. 18); H. SCHLUNK, “Sucinto informe sobre las excavaciones de Centcelles”, *Noticario Arqueológico Hispánico*, núm. vii (1963) [1965], p. 181-183 + làms. xxxix-xlii (sisena campanya, 1963), i –d'autor i títol idèntics– núm. viii-ix (1964-1965) [1966], p. 166-168 + làms. xxi-xxv (setena campanya, 1964), i T. HAUSCHILD, “Sucinto informe de las excavaciones de Centcelles”, *Noticario Arqueológico Hispánico*, núm. viii-ix (1964-1965) [1966], p. 169-171 + làms. xxvi-xxviii (vuitena campanya, 1965).

(22) No sembla que Schlunk valorés prou, aleshores, la tasca portada a terme –de manera modesta en mitjans, però no negligible en resultats– per diversos investigadors anteriors, molt majoritàriament catalans, en el dibuix i la interpretació de les escenes del mosaic de la cúpula de Centcelles. Considero especialment remarcables els treballs de Lluís DOMÈNECH I MONTANER, “Centcelles. Baptisteri i cellae-memoriae de la primitiva església metropolitana de Tarragona”, *Discursos Illegits en la “Real Academia de Buenas Letras” de Barcelona en la solemne recepció pública de D. Lluís Domènech y Montaner el dia 5 de juny de 1921*, Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres, 1921, i –del mateix autor– *Centcelles. Baptisteri i celle-memoria [sic] de la primitiva església metropolitana de Tarragona*, Barcelona: Edicions Industrias del Papel, 1931 (edició pòstuma, a cura del seu fill Félix Domènech); vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO, “Notes sobre els orígens de l'arqueologia paleocristiana a Tarragona”, ponència presentada al *Curs d'Història i Arqueologia Cristina de Tàrraco: Tàrraco, Christiana Civitas*, organitzat per l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, l'Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós i el Museu Bíblic Tarraconense (Tarragona, octubre-desembre de 2010), amb les actes en premsa.

Tasques de consolidació del mosaic de la cúpula de Centelles, l'any 1960, dirigides per Ernest Hawkins (a l'esquerra, en segon terme, Lluís Papiol). Fotografia de D. M. Noack, arxiu de l'IAA de Madrid.

comprensión y ayuda de las autoridades españolas competentes, del Instituto Arqueológico Alemán y de la Deutsche Forschungsgemeinschaft, a los cuales deseamos testimoniar aquí nuevamente nuestro agradecimiento por la ayuda prestada. El 24 de enero de 1959 comenzó el Instituto los trabajos sistemáticos de limpieza y conservación de la cúpula de los mosaicos, trabajos urgentemente necesarios y nunca realizados hasta entonces. A partir de octubre del mismo año, una vez que la nueva propietaria del viñedo desalojó el antiguo edificio, trasladándose a una vivienda moderna,⁽²³⁾ se emprendió el estudio de los edificios, llevándose a cabo excavaciones sistemáticas. Los restos del mosaico de la cúpula ostentan hoy nuevamente su brillante riqueza de colorido, atrayendo hacia sí la atención que les corresponde como parte principalísima del edificio. No obstante, son precisos aún ulteriores trabajos de conservación y nuevas reproducciones gráficas, antes de que puedan colorearse los grandes espacios vacíos –hoy tan perturbadores– en los que se ha perdido el mosaico, para que el monumento presente la dignidad debida al visitante. Estos trabajos, pero sobre todo la investigación del monumento y las excavaciones sistemáticas, cuya meta consiste en explorar y descubrir el complejo de construcciones, son condición previa para la publicación definitiva de los trabajos que se ha propuesto el Instituto de Madrid.⁽²⁴⁾

El treball pòstum del Dr. Schlunk sobre el mosaic de la cúpula de Centcelles, aparegut el 1988, amb edició a cura del seu col·laborador Achim Arbeiter, significaria la culminació d'una llarga, continuada i fructífera implicació científica amb el monument.⁽²⁵⁾

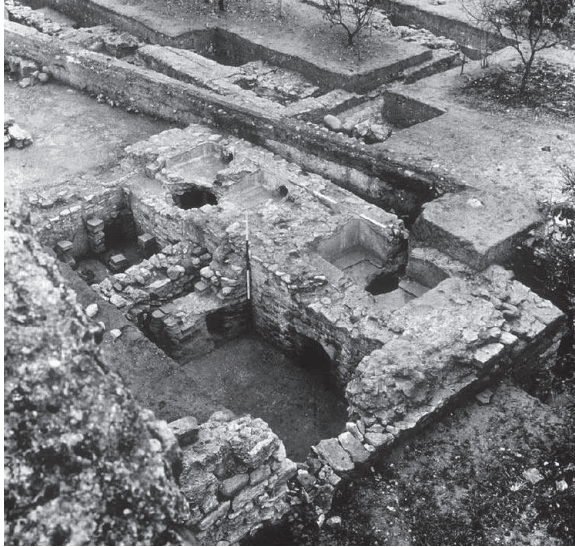
Deixeu-me ressenyar un altre aspecte, poc conegut i aparentement menor o secundari (però per a mi molt interessant), de l'activitat del professor Schlunk referent a Centcelles, i més concretament al mateix nom del monument. En tots els seus treballs, l'IAA de Madrid va tenir cura de respectar la forma catalana –normalitzada– del topònim Centcelles (acabat en es), potser seguint conscientment o inconscient l'exemple dels llibres de Schulten ja esmentats. L'interès per la toponímia local no va quedar reduït a aquell respecte puntual, sinó que es demostrà amb l'adquisició de publicacions sobre la temàtica, en especial de llibres referents als noms de lloc dels termes municipals de l'entorn de Tarragona. El 9 de gener de 1965, l'aleshores bibliotecària de l'IAA de Madrid, Christa Urban, s'adreçà a l'Associació d'Estudis Reusencs (un dels pilars de la qual era Salvador Vilaseca) per sol·licitar –amb factura inclosa– un exemplar del volum *Els topònims de la ciutat i del terme de Reus*, de Ramon Amigó, aparegut uns quants anys abans (1957). Al seu escrit, Christa Urban explicava que volien el llibre “para reunir todo el material de Topónimos”.⁽²⁶⁾ Sembla que la qualitat del llibre d'Amigó va decidir Schlunk a encarregar-li la realització d'un nou

(23) Aquesta “vivienda moderna”, de dimensions no massa grans però suficients, va ser construïda sota la direcció de Theodor Hauschild, que també era arquitecte professional, tot aprofitant el desnivell d'un marge de contenció de terres situat al davant de l'edifici de la cúpula, prou separat perquè no molestés la vista panoràmica. Jo mateix, quan era conservador del MNAT i amb els corresponents permisos oficials, em vaig encarregar –el maig de 1999– de dirigir l'enderrocament de l'habitatge dissenyat pel Dr. Hauschild, amb la finalitat de deixar un espai lliure en què construir una petita construcció d'acollida per als visitants de Centcelles.

(24) H. SCHLUNK & T. HAUSCHILD, *Informe preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles*, obra citada a la nota 21, p. 3-4.

(25) H. SCHLUNK (†), *Die Mosaikkuppel von Centcelles*, Mainz am Rhein: DAI, 1988.

(26) El document mecanografiat original es conserva al fons Vilaseca de l'arxiu de l'IMMR. El llibre sobre Reus va ser tramès ràpidament a Madrid, tal com demostra la targeta (de la mateixa procedència) en què n'acusaven recepció, signada per Schlunk, al sobre de la qual es veu el mata-segells de Correus, amb data de 19 de gener.

Vista parcial de les excavacions a Centcelles, l'any 1961. Fotografia de D. M. Noack, arxiu de l'IAA de Madrid.

estudi onomàstic, similar al de Reus però dedicat exclusivament al terme municipal en què es troba Centcelles.⁽²⁷⁾ El treball, que fou patrocinat per l'IAA de Madrid, es va portar a terme prou ràpidament i es publicà a la darrera de 1968, per l'ara extint Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", de la Diputació de Tarragona. Al començament de la publicació, l'autor explica que:

La iniciativa d'aquest treball correspon al Dr. Helmut Schlunk que, com a director a Madrid de l'Institut Arqueològic Alemany, el va patrocinar perquè constituís una aportació més a la labor d'investigació realitzada per aquell Institut a l'entorn del monument paleocristià de Centcelles.⁽²⁸⁾

En tots els casos que conec, pel que fa al tracte amb les diferents institucions i entitats de l'Estat espanyol i amb els seus col·legues hispànics, els responsables de l'IAA van actuar sense donar cap mostra de supèrbia, sense senyal d'ínfulas de superioritat científica i sense imposicions dogmàtiques (o "merkelianes", si se'm permet la ucronia). Això sí, sempre d'una manera ben planificada, d'acord amb el tradicionalment reconegut esperit germànic. Una de les mostres més evidents de la seva cortesia científica i professional va ser obrir la revista *Madrider Mitteilungen*, la publicació portaveu de l'Institut de Madrid, a

(27) Segons l'article de X. FERRÉ TRILL, "Ramon Amigó i la Toponímia de Constantí", publicat en aquest mateix número 28 dels *Estudis de Constantí*, la primera prova documental de la relació entre Amigó i Schlunk data del 24 de novembre de 1964 (agraeixo a l'amic Ferré l'amabilitat de deixar-me llegir el seu treball quan encara era inèdit). Podem pensar que Schlunk coneixia els treballs publicats per Amigó sobre la toponímia del territori o que, si més no, en tenia prou bones referències.

(28) R. AMIGÓ ANGLÉS, *Els topònims del terme municipal i del poble de Constantí*, Tarragona: Institut d'Estudis Tarraconenses "Ramon Berenguer IV", 1968, p. 5.

Vista parcial de les excavacions a Centcelles, l'any 1962. Fotografia de D. M. Noack, arxiu de l'IAA de Madrid.

la col·laboració de determinats investigadors autòctons –d'un cert nivell, és clar– sense l'obligació de presentar els originals en alemany. Com a exemple, em vénen a la memòria dos articles del malaguanyat amic José Sánchez Real (1918-2008),⁽²⁹⁾ sobre sengles i molt destacables exploracions que hom havia portat a terme als anys cinquanta, una al jardí del claustre de la catedral de Tarragona (excavació de 1955, publicada al *MM* de 1969, amb un apèndix al *MM* de 1989)⁽³⁰⁾ i a l'interior de la muralla romana (excavació de 1951, publicada al *MM* de 1985).⁽³¹⁾

(29) A la darrera del 1963, Sánchez Real fou nomenat "Delegado Adjunto de Excavaciones Arqueológicas de Tarragona". El delegat provincial era –com he dit més amunt– Salvador Vilaseca.

(30) J. SÁNCHEZ REAL, "Exploración arqueológica en el Jardín de la Catedral de Tarragona", *Madridier Mitteilungen*, núm. 10 (1969), p. 276-295 + làms. 48-54, i "Las lucernas de la exploración arqueológica del jardín del claustro de la Catedral de Tarragona (1955)", *Madridier Mitteilungen*, núm. 30 (1989), p. 253-288 + làms. 19-20.

(31) J. SÁNCHEZ REAL, "La exploración de la muralla de Tarragona en 1951", *Madridier Mitteilungen*, núm. 26 (1985), p. 91-117 + làms. 12-15 (amb un annex ceramològic a càrrec de Mercedes VEGAS, p. 117-119, i una nota complementària en alemany signada per Theodor HAUSCHILD, p. 119-121).

Dues imatges de la visita de socis de la RSAT a Centelles, l'any 1963. Fotografies de D. M. Noack, arxiu de l'IAA de Madrid.

Una altra de les proves de cortesia científica de l'IAA de Madrid, pel que fa a Centcelles, va ser mostrar a un públic més o menys especialitzat els treballs que s'hi feien, mitjançant conferències públiques o –molt millor– per mitjà de visites comentades a les mateixes excavacions. Així, l'any 1963, Schlunk i Hauschild van exercir de “cicerones” per a un grup de directius i socis de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense (RSAT). En un parell de fotografies captades per Detlef M. Noack durant aquella visita, podem veure com els dos directors de la intervenció (secundats a poca distància pel seu col·laborador Lluís Papiol) van atendre una quinzena de visitants, dels quals identifico José Sánchez Real, Joan Serra i Vilaró, Samuel Ventura Solsona (director del Museu Arqueològic de Tarragona), Joan Domènech (president de la RSAT i de la Societat d'Exploracions Submarines), Josep Maria Recasens (historiador i futur primer alcalde democràtic de la transició, de Tarragona), Miquel Aleu (un metge i regidor de Tarragona, sempre interessat per l'arqueologia, a qui van conèixer molts constantinencs i els fidels lectors dels *Estudis de Constantí*) i Lluís Maria Mezquida (periodista del *Diario Español* que signava les seus articles amb el significatiu pseudònim de “Petrófilo”).⁽³²⁾ En una altra ocasió especial, l'octubre de 1969, el professor Schlunk va dirigir una visita molt més nombrosa, al mateix jaciment de Centcelles, durant la celebració del VIII Congrés Internacional d'Arqueologia Cristiana, formada per unes setanta persones (entre participants i acompanyants). A les fotografies que donen fe de la realització de la visita, poden identificar-se els especialistes catalans Frederic-Pau Verrié i Pere Batlle (a més del mateix Schlunk i, en un segon pla, Hauschild i Papiol). Arran d'aquesta visita especialitzada, es publicà un ampli resum dels resultats de les excavacions a la vil·la romana i a l'aleshores anomenat “mausoleu constantinià”.⁽³³⁾

El dibuixant Lluís Papiol Molné, natural de Constantí i durant força anys col·laborador en molts dels treballs dirigits per Helmut Schlunk i Theodor Hauschild, no només a Centcelles (si més no des de l'any 1960) i a l'àrea de Tarragona sinó també –per exemple– a les intervencions de l'IAA a Mulva-Munígia (1965), a Astúries (esglésies de Santa Maria del Naranco, San Miguel de Lillo i Santa Cristina de Lena, 1965-1967), a Lleó (església martirial de Marialba, 1967-1968) i a Còrdova (basílica visigòtica d'El Germo, 1968), ens ha explicat personalment i fins i tot ha publicat als *Estudis de Constantí* les seves impressions sobre la tasca realitzada en aquella època. Són referències directes, més enllà de l'estricta relació laboral, que ens aporten una visió a la vegada interna i externa de l'equip de treball. Recordem-ne uns quants paràgrafs:

[...] Quan realitzava els treballs de restauració i excavació arqueològica a Centcelles, dirigits pel professor Helmut Schlunk i el doctor Theodor Hauschild, membres de l'Institut Arqueològic Alemany de Madrid, sempre que els feia falta la meua ajuda i col·laboració en algunes de les excavacions que duïen a terme en diferents llocs de la Península, el Dr. Hauschild em telefonava perquè em presentés a l'Institut de Madrid i seguidament sortíem amb tot l'equip cap al lloc on havíem de realitzar l'excavació arqueològica o bé l'aixecament de plànols. Sem-

(32) Imatges publicades a la p. 13 de la guia *Centcelles*, editada pel MNAT l'any 1992, i a la p. 189 del ja citat catàleg *Blick. Mira!* (vegeu la nota 1).

(33) T. HAUSCHILD & H. SCHLUNK, “Untersuchungen in Monument von Centcelles”, *Actes del VIII Congrés Internacional d'Arqueologia Cristiana (Barcelona, 1969)*, Ciutat del Vaticà - Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas - Institut d'Estudis Catalans, 1972, p. 333-338 + làms. 145-149. Una posterior traducció d'aquest text esdevingué la primera guia de Centcelles editada en català: T. HAUSCHILD & H. SCHLUNK, *La vil·la romana i el mausoleu constantinià de Centcelles*, Tarragona: MNAT, 1986.

Dues imatges de la visita a Centcelles dels assistents al VIII Congrés Internacional d'Arqueologia Cristiana, l'octubre de 1969. Fotografies de Ramon Vallvé, arxiu del MNAT.

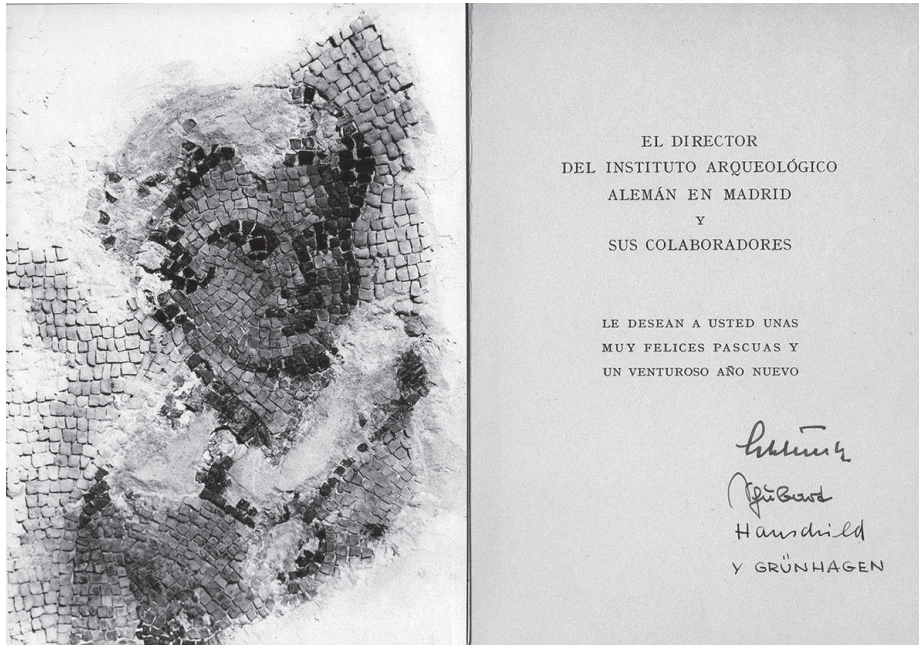
pre buscàvem personal del lloc que ens ajudés a realitzar aquests treballs. En cada campanya també hi col·laboraven un grup d'estudiants que venien de diferents universitats alemanyes. / Els estudis i treballs que realitzàvem eren per a mi molt interessants i satisfactoris. Cada dia que passava treballant amb els meus superiors aprenia més la tècnica de l'arqueologia i el dibuix de plànols. Vaig arribar a dominar tota aquesta tècnica per la meua gran afició i per les magnífiques lliçons del Prof. Schlunk i el Dr. Hauschild. [...] / Durant els anys 1969-1978 el Dr. Th. Hauschild va fer unes campanyes d'investigació arqueològica sobre monuments arquitectònics de l'època romana a Tarragona: la porta romana de la muralla; construccions romanes a les terrasses superiors de l'antiga Tarragona; la Torre de Minerva (Sant Magí); la muralla romana de la ciutat de Tarragona; excavacions a la Torre de Minerva; la Torre dels Escipions; el baluard de Santa Bàrbara; a la catedral, als seus jardins i al claustre, i en algunes parts del recinte de la Part Alta de la ciutat, sempre seguint les directrius dels murs romans construïts amb carreus. / Durant aquestes campanyes d'estudis arqueològics deixava els treballs que realitzava a Centcelles, col·laborava amb el Dr. Hauschild i l'ajudava i feia de capatàs per organitzar els treballs d'excavacions. En algunes d'aquestes campanyes també hi col·laboraven estudiants de Tarragona. / Normalment aquestes campanyes de treball duraven de trenta a quaranta dies, i en els treballs d'excavació i neteja ens hi ajudaven un grup de pagesos de Constantí. / Quan es van acabar els treballs d'excavació arqueològica, de restauració del mosaic de la cúpula i del conjunt del monument de Centcelles (1970), la meua tasca consistia a conservar el monument i a atendre tots els visitants que venien a Centcelles.⁽³⁴⁾

Vull recordar ara un dels millors actes de generositat institucional que jo hagi vist mai: el de la cessió a l'Estat espanyol, el 18 de setembre de 1978, de la propietat de la finca en què es conserven les restes monumentals de Centcelles. Em va semblar aleshores un acte prou trascendent i tenia ganes de comprovar *in situ* com havia quedat l'edifici de la cúpula després de passar per les mans "dels alemanys". Vaig poder veure allí, també, al Dr. Hauschild, com és natural, així com a un dels meus professors de la Universitat de Barcelona, el Dr. Pere de Palol, sempre atent a l'arqueologia tarraconense. Els discursos o parlaments protocolaris van anar a càrrec del Dr. Wilhelm Grünhagen, en aquell moment director de l'IAA de Madrid, i del senyor Lothar Lahn, l'ambaixador alemany, per la part cedent; per la part receptora, van agrair la donació el meu inoblidable mestre Dr. Joan Maluquer de Motes, aleshores titular de la *Subdirección General de Arqueología*, i el poc enyorat (ho sento) ministre de Cultura espanyol, Pío Cabanillas. Val a dir que també hi va fer acte de presència un representant de l'aleshores recentment reinstaurada Generalitat de Catalunya, del Departament de Cultura de la qual dependria posteriorment (i encara depèn) aquell conjunt arqueològic.

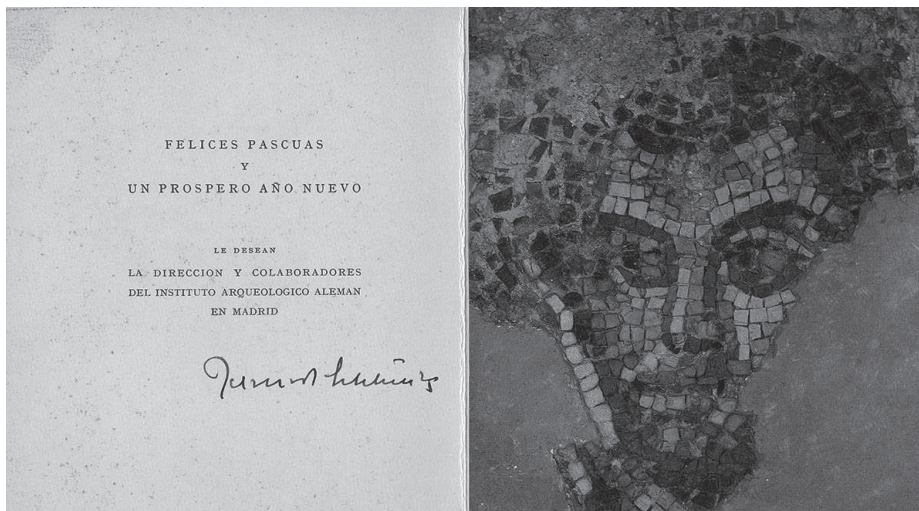
L'activitat científica dels investigadors relacionats amb l'IAA ha tingut una compensació moral força remarcable. Si ens referim només a Catalunya, el Dr. Hauschild hi ha rebut uns quants honors, distincions i homenatges. He de dir que la llista que ofereixo tot seguit probablement sigui incompleta:

- Nomenament de soci d'honor de la Reial Societat Arqueològica Tarraconense, el 1974.
- Nomenament de membre d'honor de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, abans de 1980 (no puc precisar-ho més).

(34) L. PAPIOL MOLNÉ, "Memòries dels meus treballs arqueològics", *Estudis de Constantí*, 20 (2004), p. 69-116 (esp. p. 69-70). En aquest número 28 hi ha una nova aportació de l'amic Papiol sobre el tema.

Dues felicitacions nadalzenques editades per l'IAA de Madrid, amb il·lustracions del mosaic de Centcelles i amb diferents signatures d'investigadors alemanys. Arxiu de l'IMMR.

- Nomenament de doctor *honoris causa* per la Universitat de Barcelona, el 1984.
- Concessió de la Medalla d'Argent de la Ciutat de Tarragona, atorgada per l'Ajuntament, el 1985.
- Nomenament de Fill Adoptiu de Constantí, atorgat per l'Ajuntament, el 1994 (*ex æquo* amb Helmut Schlunk, aquest darrer a títol pòstum).
- Concessió de la Creu de Sant Jordi, pel Govern de la Generalitat de Catalunya, el 1996.
- Concessió del Premi Internacional Catalònia, de l'Institut d'Estudis Catalans,⁽³⁵⁾ el 1997 (*ex æquo* amb Géza Alföldy).
- Nomenament de Fill Adoptiu de Tarragona, atorgat per l'Ajuntament, amb títol lliurat el 4 de setembre de 2008.
- Celebració del "Congrés Internacional d'homenatge a Theodor Hauschild", organitzat el gener de 2009 per la RSAT (com a entitat promotora) i per altres institucions culturals o acadèmiques de la demarcació de Tarragona.⁽³⁶⁾

De forma paral·lela, el professor i malaguanyat amic Géza Alföldy (1935-2011), igualment soci d'honor de la RSAT, va ser distinguit també amb la Medalla d'Argent de la Ciutat de Tarragona, atorgada pel seu Ajuntament i lliurada el 6 de juny de 2008, i va ser nomenat doctor *honoris causa* per la Universitat Rovira i Virgili, al Paraninfo de la qual fou investit el 29 d'abril de 2009.⁽³⁷⁾ A nivell català, també li fou concedit –com ja he dit, el 1997, *ex æquo* amb Theodor Hauschild– el Premi Internacional Catalònia, de l'Institut d'Estudis Catalans; era doctor *honoris causa* per la Universitat Autònoma de Barcelona (investit l'11 d'octubre de 1988), i va rebre igualment la Creu de Sant Jordi, atorgada pel Govern de la Generalitat (lliurada el 12 de novembre de 2001).⁽³⁸⁾

No puc parlar, ara i aquí, de tots i cadascun dels investigadors associats o col·laboradors de l'IAA de Madrid i comentar els seus múltiples i més o menys importants treballs de temàtica arqueològica tarraconense. Però només amb repasar la col·lecció dels primers *Madriders Mitteilungen* podem veure que uns quants dels seus volums inclouen articles (en total, set) referents a Centcelles:

- 1- Theodor HAUSCHILD & Helmut SCHLUNK, "Vorbericht über die Untersuchungen in Centcelles", *Madriders Mitteilungen*, núm. 2 (1961), p 119-182 + làms. 13-56. Aquest treball va ser traduït a l'espanyol (per Maria Rosa Bachs) i fou publicat també com a monografia: *Informe*

(35) Li fou concedit aquest premi "pels treballs sobre arqueologia romana de Tarragona [i] de la Tarraconense, entre els quals destaquen els treballs entorn al mausoleu paleocristià de Centcelles".

(36) Posteriorment, l'homenatge ha inclòs la publicació d'un parell de números monogràfics de la revista de la RSAT, dels qual només esmento –si voleu, immodestament– el meu article "Theodor Hauschild i la tasca del *Deutsches Archäologisches Institut* de Madrid a Tàrraco", *Butlletí Arqueològic*, èp. v, núm. 31 (2009) [= volum I de les actes de *Tàrraco. Construcció i arquitectura d'una capital provincial romana. Actes del Congrés Internacional en Homenatge a Theodor Hauschild (Tarragona, 28-30 de gener de 2009)*], Tarragona 2011, p. 9-23.

(37) En total, Géza Alföldy va rebre en vida nou doctorats d'aquesta mena, atorgats per diferents universitats europees, i va morir poc abans de poder recollir el desè a Corfú.

(38) Vegeu J. MASSÓ CARBALLIDO, "A Géza Alföldy (MCMXXXV-MMXI), *amico optimo*", *Diari Més* (Tarragona – Reus – Costa Daurada), núm. 1914, 8 de novembre de 2011, p. 11; del mateix autor, "Fallece en Atenas el epigrafista e historiador Géza Alföldy", *Revista de Arqueología* (Madrid), núm. 368, desembre de 2011, p. 10-11 (amb una fotografia de Carme Badia); M. MAYER OLIVÉ, "En record de Géza Alföldy (Budapest 7.6.1935 – Atenes 6.11.2011)", *Sylloge Epigraphica Barcinonensis*, núm. IX (2011), p. 11-16, i J. M. ABASCAL, "Géza Alföldy (1935-2011)", *Veleia*, núm. 28 (2011), p. 319-328.

preliminar sobre los trabajos realizados en Centcelles, Madrid: Servicio Nacional de Excavaciones Arqueológicas, 1962 (sèrie "Excavaciones Arqueológicas en España", núm. 18).

2- Hans Georg NIEMEYER & Christoph B. RÜGER, "Vorbericht über die Arbeiten in Centcelles. 2, Die Keramik der Grabungen 1959-1961", *Madridrer Mitteilungen*, núm. 3 (1962), p. 101-118 + lám. 22.

3- Theodor HAUSCHILD, "Vorbericht über die Arbeiten in Centcelles. 3, Der spätantike Bau", *Madridrer Mitteilungen*, núm. 6 (1965), p.127-138 + láms. 41-52.

4- Jürgen UNTERMANN, "Namenkundliche Bemerkungen zu Constantí und Centcelles", *Madridrer Mitteilungen*, núm. 8 (1967), p. 226-229.

5- Christoph B. RÜGER, "Vorbericht über die Arbeiten in Centcelles. 4, Dateriende römische Keramik", *Madridrer Mitteilungen*, núm.10 (1969), p. 251-275.

6- Volker ZEDELIOUS, "Vorbericht über die Arbeiten in Centcelles. 5, Die Fundmünzen", *Madridrer Mitteilungen*, núm. 21 (1980), p. 180-188 + láms. 46-47.

7- Achim ARBEITER & Dieter KOROL, "Der Mosaikschmuck des Grabbaus von Centcelles und der Machtwechsel von Constans und Magnentius", *Madridrer Mitteilungen*, núm. 30 (1989), p. 289-331 + una làmina en color.

Reus, juliol-agost de 2012

